

Sejs-Svejbæk under krigen 1940-45

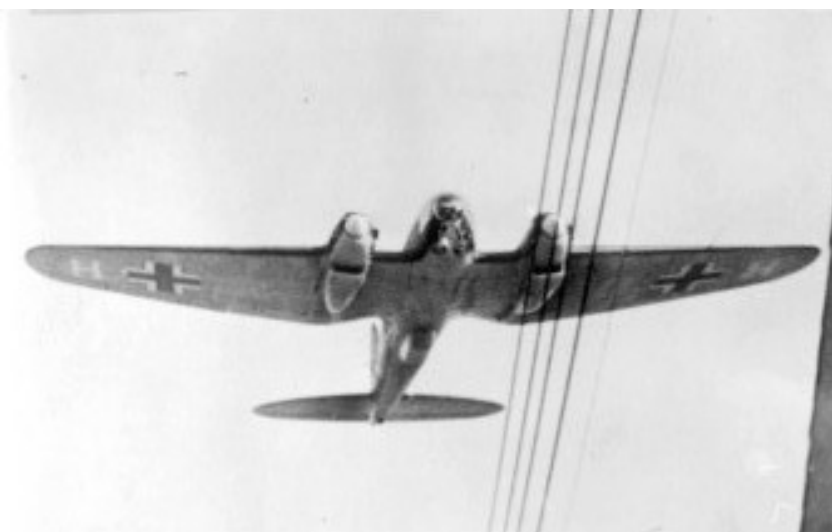
Af: Stig Andersen

Der kom ingen soldater til Sejs-Svejbæk, da Danmark den 9. april 1940 blev besat af tyske tropper. Der blev heller ikke nedkastet ”Oprop” fra tyske flyvemaskiner, som det skete over de større byer. Sejs-Svejbæk var et ret fattigt område, mange havde ingen radio og endnu færre telefon. Så måske kunne indbyggerne i Sejs og Svejbæk helt have overset, at Danmark blev besat. Og da der kun boede 517 mennesker tilsammen i den lille landsby Svejbæk og den mere spredte bebyggelse i Sejs, kunne man formode, at området ville blive forholdsvis uberørt af besættelsen. Men sådan skulle det ikke gå...

”Det er tyskerne, der kommer”

Else Hamborg var dengang ansat i huset hos Peter Møller Jensen og Mary Strunge Kristensen på Kirsebærgården, Svejbæk Søvej. Hun fortæller om den 9. april: ”Jeg husker dagen som en dejlig forårsdag med høj sol. Vi havde travlt med at gøre hovedrent. Jeg lå på knæ og skurede gulv på loftet, da de tyske flyvemaskiner kom i lav højde med kurs mod nord. Telefonen ringede, og det var bestyrerinden på Svejbæk Telefoncentral, Anne Marie Sørensen, der sagde: ”æ’et it forfær’ligt, Mary, d’æ tyskern’n d’æ kommer”. Vi fik straks besked på at mørkelægge alle huse, dvs. hænge sorte rullegardiner op; det var svært at få det sorte papir, da vi jo alle skulle bruge ret store mængder.” (*1) Tyskerne forlangte mørklægning af alle huse for at forhindre engelske flyvere i at kunne finde den rette rute ved flyvning i nattetimerne.

Mary og Peters ældste søn, Jens Christian Strunge Jensen, husker også de første besættelsesdage: ”Sent på eftermiddagen kom min far hjem fra Silkeborg og fortalte, at tyske panservogne holdt på Torvet. Også i den efterfølgende tid fløj tyskerne meget lavt over engen, og var nødt til at trække op for at komme over telefonledningerne langs bakken. Min lillebror Carl havde netop lært at gå, men når flyene kom, lagde han sig ned og kravlede hen mod vores mor”. (*2)

Lavtgående tysk fly – 9. april 1940.

Spærreballoner og bombardementet, der rystede Svejlbæk

Natten mellem den 2. og 3. maj 1940 bombede englænderne flyvepladsen i Gl. Ry for at forhindre tyskerne i at bruge den til mellemlandinger for fly undervejs til Norge. (*3) Angrebet blev foretaget i to bølger og bomberne var så kraftige, at beboerne i Sejs-Svejbæk blev vækket af, at sengene rystede og ruderne klirrede samtidig med de hørte de tunge, dumpe drøn.

Under krigen blev der opsat spærreballoner som en form for luftforsvar. Ballonerne var forankret til jorden med tunge metalwirer og placeret omkring faciliteter, der skulle forsvares. Lavtflyvende fly blev dermed tvunget op i større højde. Det gjorde det vanskeligere at ramme præcist med bomberne og flyet var nemmere at ramme fra jorden. Men af og til rev ballonerne sig løs, og i september 1940 kom sådanne balloner ind over Sejs-Svejbæk slæbende med deres fortøjninger af 4-500 meter lange stålwirer efter sig. I Sejs rev stålwirerne elledninger ned, så byen var uden strøm i flere timer, og i Svejbæk gik det hårdt ud over telefonnettet.

Man kunne ikke få benzin, kaffe og kakao

Allerede da verdenskrigen startede efter Tysklands angreb på Polen den 1. september 1939, blev det vanskeligt at fremskaffe varer fra udlandet. Derfor blev der indført rationeringer. Det betød, at hver familie fik udleveret et vist antal rationeringsmærker. Løb man tør for mærkerne, kunne man ikke købe mere af den pågældende vare, før man fik tildelt nye rationeringsmærker. I september 1939 blev benzin og kul rationeret. Snart blev mange varer, man skulle bruge i hverdagen, rationeret, bl.a. kaffe, te, sukker, brød og sæbe. Der var størst mangel på varer, som ikke kunne fremstilles i Danmark. Der var f.eks. ikke mere kakao og kaffe til salg fra januar 1942. Endvidere stoppede al privat bilkørsel fra april 1940. Der var ikke benzin nok. De biler, som fortsat kørte, blev forsynet med træfyrede gasgeneratorer. Og de kulfyrede lokomotiver måtte fyre med brunkul, som kunne graves op fra tørvemoser. Det var årsag til brande langs jernbanelinjerne. Bl.a. i Svejbæk i april 1941, hvor en hedebrand lagde "Taterhytten" – et af Danmarks første vandrerhjem – i aske. Trods indsats af cirka 1000 mand, heriblandt udkommanderede tyske soldater, brændte foruden Taterhytten en gård og et hus samt store skov- og hedearealer. (*17)

Det var ikke kun importerede varer, der var rationeret. Også køb af almindelige dagligvarer krævede rationeringsmærker.

Der blev gravet brunkul ved Borgdalsvej

Også syd for gården Bjørnholt ved Borgdalsvej blev der gravet brunkul i et område kaldet "Den dybe slugt". Slugten kan stadig ses i terrænet, selvom der i dag er skov i området. Kullene var af fin kvalitet, men desværre lå de under 6-7 meter jord. Der blev oprettet et interessentselskab I/S Sejs Brunkulsleje, der regnede med at kunne beskæftige 50-60 mand i 2 lejer med en daglig produktion på 75 tons. Bag selskabet stod Aunsø Maskinfabrik i København.

Kullene havde en god brændværdi, og der kunne afsættes langt mere, end der blev produceret. Transporten foregik med lastbil til Svejlbæk Station og derfra med tog til Horsens, hvorfra kullene skulle med skib til København.

Fra brunkulslejet Borgdalsvej 5. Sorteringsanlæg og transportbånd.

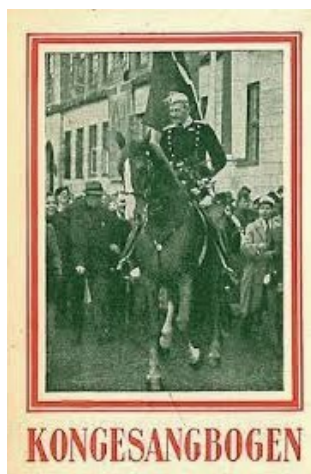
I sommeren 1942 kørte man stadig på fuld kraft, men salget gik rigtig dårligt og ved årets slutning var der et underskud på 58.000 kroner. Produktionen blev indstillet, og det hele endte i en retssag mellem brøndborer Johannes Ellemose og Aunsø Maskinfabrik om manglende betaling for borer efter brunkul. Firmaet hævdede, at borerne var mangelfulde, men en ekspert fastslog, at udvindingen ikke var rentabel på grund af det tykke jordlag. Maskinfabrikken blev dømt til at betale.

Kongen blev fejret, værdigt trængende fik hjælp, og andre måtte arbejde for tyskerne

Hverdagen i Sejs og Svejlbæk gik sin vante gang, men blev naturligvis præget af rationeringer, mørklægning, de begrænsede muligheder for rejse og transport samt de økonomiske konsekvenser af besættelsen. Men hverdagen skulle hænge sammen, så man måtte indrette sig efter forholdene og tage de nødvendige forholdsregler.

Da kong Kristian den 10. havde 70-års fødselsdag den 26. september 1940 arrangerede en kreds af

borgere fest i Forsamlingshuset på Julsøvej (hvor Enebærparken nu ligger). 80 mennesker var samlet til kaffebord. Lærer Rasmussen bød velkommen, og der blev holdt taler for kongen, for flaget og for sammenholdets betydning. Der blev udbragt adskillige hurra-råb for konge og fædreland og sunget sange, bl.a. fra den i dagens anledning udgivne Kongesangbog. Den blev også brugt ved de mange alsangs-stævner rundt omkring i landet, hvor man mødtes til fællessang for på den måde at markere danskernes sammenhold og holdningen til besættelsesmagten. Det første alsangs-stævne i Silkeborg var blevet afholdt i Iskælderdalen ved Sejsvej den 6. august med 1000 deltagere. Samme sted var der igen alsang den 13. august – nu med 2000 deltagere.

Kongesangbogen blev brugt i Sejs Forsamlingshus ved fejringen af Christian den 10.s 70-års fødselsdag. Bogen blev under krigen trykt i 2 millioner eksemplarer.

Arbejdsløsheden var stor under besættelsen, så Linå Sogneråd nedsatte et beskæftigelsesudvalg, og regeringen tog en række initiativer, som bl.a. resulterede i tilskud til opførelse af rensningsanlæg i Svejebak. Prisstigninger gav store problemer - ikke mindst for de mange lavindkomst-familier i Sejs og Svejebak. De fik glæde af tilskud til trængende til indkøb af kød, flæsk, sødmælk, fisk og smør. Linå Kommune fik i 1942 bevilget 20.716 kr. fra arbejds- og socialministeriet til dette formål. En del unge arbejdsløse mænd blev nødt til at tage arbejde i Tyskland eller deltage i de mange tyske anlægsarbejder i Danmark (bl.a. ved det tyske militære hovedkvarter på Silkeborg Bad).

Den tyske besættelsesmagt forlangte, at danske lastbiler skulle stå til deres rådighed. Vognmand Børge Andersen, Sejs, var en af dem, der måtte køre for tyskerne. Men samtidig forsynede han modstandsfolkene med oplysninger, og for at give ham et alibi, blev hans lastbil den 3. september 1944 udsat for sabotage. Dog ikke mere, end at den efter en mindre reparation kunne køre igen.

Vinterkulde

Et stort problem var de kolde vintre i alle krigsårene. Allerede i januar 1940 var der snestorme og flere døgn med temperaturer ned til minus 24 grader. Og i slutningen af januar 1941 blev der målt minus 27,1 grad og ved middagstid minus 19 grader (ved Løndal syd for søerne minus 31,5 grader).

I de mange små og fattige huse i Sejs og Svejebak gav det store problemer. Der var ingen centralvarme og ingen termoruder, som oftest utætte vinduespartier og dårlig isolation. Kun få rum blev opvarmet fra de to væsentligste fyringssteder: komfuret i køkkenet og en kakkellovn eller kamin i stuen. Men kul og koks kunne ikke skaffes. Der var kun brunkul, tørv og brænde i små mængder. Det gjorde det nødvendigt at spare på brændslet. Der var knaphed på alt. Med kun en koldtvandshane i køkkenet var de sanitære forhold mange steder meget utilstrækkelige. Det var oven i købet et held, hvis røret til husets eneste vandhane og afløbet fra køkkenet ikke frøs til.

Nye foreninger

I relation til de særlige forhold under besættelsen blev der oprettet forskellige organisationer.

Røde Kors var blevet startet før krigen, og den 30. april 1940 bestod 7 Sejs-Svejbæk kursister samaritter-prøven, der kvalificerede dem til at yde førstehjælp. De blev optaget i Røde Kors i Silkeborg. Igen i 1942/43 blev der holdt kursus, og alle 18 deltagere bestod. Dermed var der tilstrækkeligt mange til at danne en selvstændig forening, som i marts 1945 viste filmen ”Røde Kors under stormagtskonflikten” i forsamlingshuset med efterfølgende generalforsamling.

Kartonmærke med sikkerhedsnål udsendt fra Dansk Røde Kors og Danske Kvinders Beredskab.

Danske Kvinders Beredskab havde til formål at evakuere befolkningen, hvis landet skulle blive udsat for bombardement. Her blev de uniformerede kvinder trænet til at varetage forskellige opgaver indenfor pleje, sygepleje, socialt arbejde og børnepasning. Fra oktober 1942 modtog Andrea Christensen og Camilla Tholstrup, begge Svejbæk, og Musse Jensen, Hattenæs, tilmeldinger til en lokalafdeling for Sejs-Svejbæk. Ved et informationsmøde på Sejs Skole 6. januar 1943, mødte 60-70 interesserede frem, og 30 meldte sig. De startede umiddelbart efter med beredskabsuddannelsen. Foreningens formand var Olga Dohlman, der boede på ejendommen Rytterholt på Rytterholtsvej.

Luftværnskolonnen blev dannet i februar 1943 – også ved et møde på Sejs Skole. Den skulle være klar, hvis der skulle komme fly-angreb. Kolonnen ansøgte om tilskud til indkøb af to håndsprøjter, men sognerådet afslog. Dog blev der efter fornyet ansøgning bevilget 200 kr. Købmand Helge Madsen var leder af kolonnen, og luftværnsmyndighederne var repræsenteret af kaptajn Ingolf Dohlman, Rytterholt (efter befrielsen var Dohlman leder af det civile beredskab (CB) i Silkeborg og havde ansvaret for opførelse af barak-byen til tyske flygtninge på Silkeborg Bad).

30. maj blev der afholdt en luftværnsøvelse i samarbejde med Danske Kvinders Beredskabs samaritterhold. Der var flere kampdommere, bl.a. Agnes Clausen, Svejbæk, der i øvrigt var den første danske kvinde, der før 2. verdenskrig besøgte Afghanistan. I november 1943 holdt distriktskonsulenten foredrag om giftgas ved et fælles arrangement mellem DKB, luftværnskolonnen og Røde Kors. Senere var der kaffebord og bortlodning af skænkede gevinster.

Et vagtværn blev oprettet efter den 19. september 1944, hvor politiet blev arresteret og mange betjente sendt i koncentrationslejr. Vagtværnene fik politimæssige beføjelser, og hvert medlem fik tildelt en stav. I Svejbæk oprettedes et vagtværn på 7 personer med banearbejder Johan Kristensen

som leder, og i Sejs et vagtværn på 7 personer med Rasmus på Sindbjerg som leder. Vagtværnenes rapporter handlede mest om indbrud i ubeboede huse. Bl.a. opdagede to mand fra vagtholdet en person i et sommerhus på Julsøvænget, som tilhørte biskop Skat Hoffmeyer fra Århus. Da personen havde falske identitetspapirer, blev han taget med hen til Johan Kristensen. Udenfor Johans hus blandede to tyske officerer sig i sagen, og manden stak af.

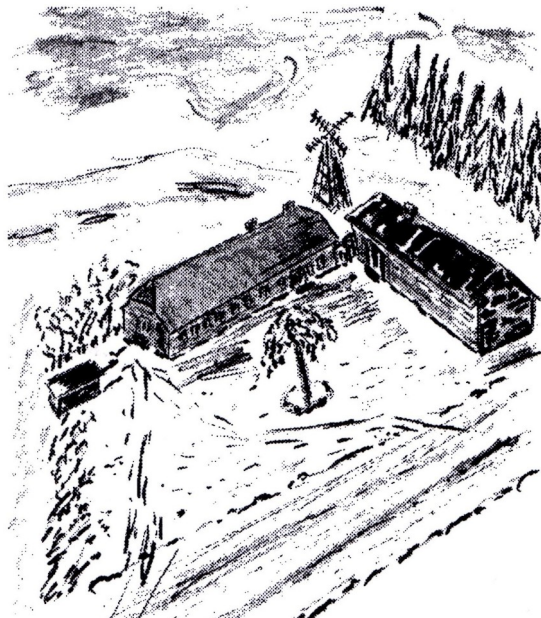
Det store svømmestævne

I 1943 fandt årets store danske sportsbegivenhed sted. Den blev også iagttaget af beboerne i Sejs og Svejlbæk. Den 28. august kl. 9:00 var den berømte langdistancesvømmer, Jenny Kammergaard, og den lokale svømmehelt, trafikassistent Blankenborg fra Laven, startet på en kapsvømning fra Ry til Silkeborg. Kapsvømningerne var særdeles populære under besættelsen.

Blankenborg faldt allerede fra i Svejlbæk-snævringen, idet den stærke modvind havde udmattet ham. Men Jenny svømmede bare videre og nåede Silkeborg efter næsten 12 timers svømning. Her var 6-7000 tilskuere samlet for at hylde hende. Men til deres forbløffelse oplevede de, at hun blot svømmede ind i slusen og blev sænket ned til Silkeborg Langsø. Hun svømmede hele natten og nåede ved 8-tiden næste morgen frem til Ans efter 75 kilometer svømning på 23 timer. Det var en bedrift, som i aviserne fik næsten lige så megen spalteplass som de store politiske begivenheder. (*17).

Det usikre beskyttelsesrum i Svejlbæk

I april 1943 krævede lufthavnschefen i Silkeborg, at der skulle gøres forberedelser til i krigstilfælde at kunne foretage en evakuering. Linaa Kommune oplyser, at det vil være muligt at stille med 100 hestekøretøjer, 6 lastbiler og 3 personbiler. I juli 1943 blev der stillet krav om, at der skulle indrettes et beskyttelsesrum på Sejs Skole. Det var en ret umulig opgave i den lille skolebygning, der lå på Julsøvej hvor Enebærparken ligger i dag. Kravet måtte frafalde.

Sejs Skole, Julsøvej 116. Bygningen til venstre: skole og lærerbolig. Til højre: gymnastiksal og forsamlingshus. Med lærer Rasmussens selv-konstruerede vindmølle.

Tegnet af Børge Ask. Fra hans bog "En jyledrengs saga, 2. del".

I oktober 1944 kræver Statens Civile Luftværn, at der indrettes beskyttelsesrum i Svejlbæk. Kravet gentages i november, og i februar 1945 godkendes planen om en dækningsgrav til 70-80 personer. Dækningsgraven blev opført med vægge af træstolper og et tag bestående af træstammer afdækket med et lag jord (på nuværende adresse: Rytterholtsvej 20 i Svejlbæk). Enkelte stolper stivede

konstruktionen af. Døren ud til nedgravningen var af træ. Til opførelsen blev bevilget 25 kg søm. Det var et held, at der ikke faldt bomber i området. Det havde beskyttelsesrummets ustabile konstruktion næppe kunnet modstå. I september 1945 fik Valdemar Sørensen opgaven med at fjerne dækningsgraven for en betaling af 550 kr.

Frihedskæmpere fra Sejs tog kampen op mod tyskerne

Da undertegnede for mange år siden som nytilflytter til Sejs-Svejbæk gik tur med mine forældre i Nordskoven, stoppede vi op ved en mindesten på Hårupvej lidt vest for Nyløkke. Her faldt vi i snak med en ældre mand, som kom forbi. Jeg spurgte, om han kunne fortælle noget om baggrunden for stenen. Det kunne han, for stenen var rejst til minde om hans søn, skovarbejder Hans Krarup Andreasen, for indsatsen i frihedskampen, som kostede ham livet. Det var en samtale, som gjorde et stort indtryk på mig, og som jeg altid tænker tilbage på, når jeg passerer mindestenen.

Mindesten i Nordskoven for Hans Krarup Andreasen

Hans Krarup Andreasen var født i 1913 i et hus på Sindbjerg Mosevej 26. Under besættelsen boede han med sin hustru og to små piger på Læssøegade i Silkeborg. Hans er Silkeborgs og formentlig også Danmarks første modstandsmand, idet han allerede 9. april 1940 ene mand gennemførte sin første modstandsaktion, da han fjernede en tysk projektør ved et luftværnsbatteri i Hørbylunde bakker. Projektøren blev gravet ned. Kort tid efter lykkedes det ham at vælte en mast til et radartårn ved Hørbylunde ved at hælde syre på de kabler, der holdt masten.

Han stod også bag det første illegale blad i Silkeborg og gennemførte i 1942 ene mand en mindre jernbanesabotage. Det fortælles, at han lavede hjemmelavede bomber med sprængstof, der blev tilovers efter sprængninger i skoven.

Med tiden fandt han flere, der havde samme synspunkter, og de blev mere organiserede. I 1941 i en firemands-gruppe, som fik forbindelse til det spirende modstandsarbejde i Århus. Han etablerede modstandsgrupper og var leder af sabotagegruppe Øst i Silkeborg. Hans Krarup Andreasen var bl.a. med til at sprænge det vandtårn på banegården i Silkeborg, som forsynede damplokomotiverne med vand til kedlerne. Vandtårnet blev totalt ødelagt, og lokomotiverne måtte have vand gennem

brandslanger, hvilket medførte betydelige forsinkelser. Beboerne omkring vandtårnet fik besked lige før sprængningen. (*13 og 17).

Sprængningen af vandtårnet var gjort godt og grundigt. Den store metaltank var intakt, men dens fundament og træbeklædning var knust og splintret.

Sabotagegruppe Øst skulle gennemføre jernbanesabotager. Den første egentlige jernbanesabotage ved Silkeborg fandt sted i august 1943. Den foregik under primitive former i Nordskoven ved Naaege. Sabotageopgaverne blev større og voldsommere, og da Hans begyndte at frygte det hemmelige tyske politi, Gestapo, gik han under jorden. Det vil sige, at han holdt sig skjult for tyskerne og brugte dækningsnavnet "Mogens" i stedet for sit rigtige navn. Han blev tilknyttet en L-gruppe, det vil sige en likvideringsgruppe, der var med til at dræbe danskere – de såkaldte stikkere – som angav modstandsfolk til tyskerne. Hos det hemmelige tyske politi, Gestapo, ville man komme i forhør, og ofte blive udsat for tortur og i sidste ende henrettet ved skydning. Derfor var det vigtigt for modstandsbevægelsen at finde frem til stikkerne og forhindre dem i deres arbejde.

Hans Krarup Andreasen (1913-1945).

Hans Krarup Andreasen var bl.a. med i Resenbro, da Vagn Nørlund Christensen fra Aarhus foretog en likvidering den 6. november 1944. Her bankede Vagn på døren til et hus på Skærbækvej 5 og spurgte efter Svend Meulengracht Larsen, en tidligere lærer, der kort forinden var flyttet fra Løgstør og havde lejet sig ind i huset. Husets frue, der åbnede døren, bød Vagn indenfor. Men han afslog invitationen og sagde, at han havde et vigtigt brev, og at han gerne ville snakke med Svend. Straks Svend Larsen kom udenfor, faldt det dræbende skud. Svend Larsen var formand for Danmarks

Anarkistiske Parti, men årsagen til, at modstandsbevægelsens ledelse beordrede ham likvideret, er aldrig blevet opklaret. (*11 og18)

Senere rejste Vagn Nørlund Christensen og Hans Krarup Andreasen til Aalborg sammen med Hans' ven Svend Ulrik Pedersen, der havde været med til at starte de to modstandsgrupper i Silkeborg.

Hans og Svend Ulrich indlogerede sig i Aalborg på et værelse i Løkkegade 2. Her ankom det hemmelige tyske politi, Gestapo, den 27. januar 1945. Hans var ikke til stede. Ved en koldblodig list lykkedes det Svend Ulrich at uskadeliggøre de tre Gestapofolk, der trængte ind på hans værelse. Under forsøg på at flygte ad trappegangen blev han selv dræbt af en maskinpistolsalve fra en tysk vagtpost.

Hans og Vagn flytter herefter til to værelser på Ny Kærvej 8 i Aalborg. Den 21. februar 1945 foretog Gestapo også en razzia mod denne bygning og kom i ildkamp med Hans. Til sidst vælger han at skyde sig selv for at undgå at blive taget til fange og under tortur bliver tvunget til at røbe noget om de andre frihedskæmpere. For Vagn lykkes det at flygte. Fra et loftsværelse klatrer han ud på taget iført pyjamas og kun med et par bukser over. Det er til gårdsiden, så her kan tyskerne ikke se ham. Taget er isglat, han glider, og til sidst hænger han i hænderne i tagrenden. Det er en 3-etages bygning, men der er ikke andet at gøre end at give slip. Til hans overraskelse falder han kun nogle få meter ned til en altan. Han åbner altandøren ind til et soveværelse, hvor en kvinders vågner og giver et skrig fra sig. Men da hun får forklaret sammenhængen, hjælper hun Vagn. Hun holder ham skjult, og han får hendes søns tøj, så han uantastet kan forlade bygningen. Vagn må så tage turen til Sejs for at overbringe familien den sørgelige nyhed. Hans' død blev et stor tab – ikke mindst for hustruen og de to små piger.

Hytten hvor der blev skjult sprængstoffer, våben og frihedskæmpere.

Men tabet gjorde ikke familien mindre aktive i modstandskampen. Tidligt havde forældrene Elvine Margrethe og Josef Andreas Emanuel Krarup Andreasen gjort hjemmet på Sindbjerg Mosevej til et samlingssted for modstandsfolk – også frihedskæmpere fra andre byer. De skjulte sprængstoffer og eftersøgte frihedskæmpere bl.a. i hytten, der lå på en slette lidt længere oppe mod Sindbjerg. Hjemmet er blevet beskrevet på denne måde af Peter Øvig Knudsen (*5):

”Lidt uden for Silkeborg, i de store skove ved Sejs, ligger et lille hus i udkanten af skoven. Det er ikke let at finde hen til det, man må være meget stedkendt. Vejen snor sig gennem et af Midtjyllands dejligste landskaber og bliver smallere og smallere. Til sidst er der kun nogle hjulspor, som går op

ad bakke gennem nåle- og bøgeskov. Og pludselig er vi der. Et par hunde gør, og vi ser et lille hvidkalket hus med en have og et udhus bagest nede i haven.

Huset på Sindbjerg Mosevej. Foto fra ca. 1948.

Her bor Mogens' (dæknavnet) forældre. Faderen er skovarbejder. Og dette lille hjem blev skjulested for mange danske frihedskæmpere. Fatter og moster – sådan kaldte de dem – stillede alt til rådighed for modstandsbevægelsen: hus, sikkerhed, seng og mad gennem lange kampår. Til tider boede der otte sabotører, der trængte til et skjulested; sengene stod stillet op i geleder, og i høet i udhuset kunne en hel del rummes. Skulle der komme razzia, kunne huset let forsvares, og det ville ikke være svært at slippe ind i skoven med dens tusinde skjulesteder.

Josef Krarup Andreasen

Elvine Krarup Andreasen, født Jensen

Det er ikke til at sige, hvad et sådant hjem betød i de år. Her kunne de komme, de unge mænd fra den hårde kamp, og finde hjemlige forhold. Her blev de modtaget med milde blikke og hjemlig varme, her spiste de mors mad og fik deres tøj vasket og strøget. Det var på sådanne hjem, frihedskampen byggede”.

Hans Krarup Andreasens to brødre fortsatte kampen. Niels blev leder af sabotagegruppe Øst, hvor Ulrik også var med.

Niels – som også var skovarbejder - valgte at gå den mest direkte vej, man kunne, for at skaffe sprængstoffer. Han cyklede direkte ud til Silkeborg Bad, hvor den militære ledelse for de tyske styrker i Danmark holdt til. Her spurgte han en af de ledende officerer, om han ikke som skovarbejder kunne få tilladelse til at transportere og benytte sprængstoffer. Sprængstoffet skulle benyttes til at bortsprænge de store bøgestød (stubbe). Da han forklarede, at disse bøgestød stod i vejen for anlæggelsen af tyske forsvarsværker, var der ingen tøven. Han fik sin tilladelse med det samme. Med den tilladelse i hånden, kunne han ved højlys dag transportere ”stoffet” for næsen af tyskerne og efterfølgende eksperimentere med dosering, brug og virkning af sprængstoffet. (*13)

En aktiv kvinde var Vilhelmine Julie Carlsen. Om hende skriver Grete Barber (*8): ”Hun var en glad og god kvinde i Sejs, men hun var meget mere end det. Under besættelsen gemte hun frihedskæmpere på loftet og sendte dem videre derfra. Hun gemte dele af frihedskæmpernes ammunitionslager under kartoflerne i kælderen. Hendes egne børn samt de voksne i familien vidste det, men forstod at tie stille, så virksomheden kunne foregå uden at blive opdaget. Den senere falckmand Hans Jørgen Christensen havde bl.a. boet hos Julie. Hun omtalte aldrig senere sine indsatser. Det er noget, jeg først har fået at vide på ”gammel daw” af andre.”

Hans Jørgen Christensen og hans bror, Palle Christensen, boede på Sindbjerg Mosevej. Palle Christensen var med i modstandsgruppe Øst i Silkeborg, og han var bl.a. med til at modtage våben, der blev nedkastet fra en engelsk flyvemaskine nytårsaften 1944 ved Ormstrup (mellem Ans og Bjerringbro). Her var det seks modstandsfolk, der modtog 12 containere med våben. Det var den første sending nedkastede våben, som modstandsbevægelsen i Silkeborg fik tildelt. Forinden havde den engelske radio BBC sendt hilsener til en række navne – bl.a. ”Morten”. Så vidste modstandsfolkene, at der ville komme en nedkastning ved Ormstrup-pladsen. Sendingen blev kørt til Stenholt Skov, hvor den blev skjult i et træskur. (*15)

Et andet skjulested var hos gårdejer Tang Poulsen i Hårup. Her var der lavet et depot, hvor man kunne opbevare sprængstoffer og våben. Det var selvfølgelig risikabelt at have et sådant depot, og det var da også tæt på at gå galt.

En dag så Tang Poulsen og hans hustru, at en tysk patrulje nærmede sig gården. I en fart fik de nogle kasser med våben og sprængstof, der lige var ankommet, dækket i laden med halm. Tyskerne kom nu og undersøgte først kostalden. Tang Poulsen trak imidlertid i marken med et får for at være borte, hvis våbenkasserne blev fundet. Da tyskerne havde gennemført kostalden uden at finde noget mistænkeligt, vendte de sig mod laden. Da kom Tang Poulsens hustru ud og bød tyskerne på kaffe, hvilket de med glæde modtog. Tang Poulsens hustru trak imidlertid tiden ud, og da tyskerne endelig var færdige med kaffen, var tiden så fremskreden, at der ikke blev tid til videre undersøgelse, og tyskerne forlod gården. (*10)

De fleste jernbanesabotager fandt sted i krigens sidste måneder, hvor det var vigtigt at forsinke tyskernes overflytning af tropper fra Danmark og Norge til forsvaret af Tyskland mod de

fremrykkende engelske, amerikanske og russiske styrker. Af kendte sabotage- og modstandshandlinger i Sejs-Svejbæks nærrområde kan nævnes: (*7, 13 og 17)

1942:

Ukendt dato: Bolte løsnes fra jernbaneskiner.

30. november: Tyske Ledninger mellem Linå og Gl. Laven blev revet ned.

1943:

16. februar: Tyske telefonkabler skæres over og kabeltromle stjæles i Nordskoven.

22. august: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

1944:

8. juli: En lystyacht sænkes (ved sprængning) ved Gl. Hattenæs.

29. august: Stikker blev skudt på Ny Hattenæs.

3. september: Lastbil i Sejs beskadiges.

6. november: Stikkerlikvidering i Resenbro.

1945:

9. februar: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

4. marts: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

14. marts: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

2. april: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

13. april: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

20. april: Jernbanesabotage på strækningen Svejbæk-Laven.

21. april: Telegrafvogn blev sprængt på Svejbæk Station.

22. april: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

23. april: Jernbanesabotage på strækningen Laven-Svejbæk (dæmningen sprængt).

26. april: Jernbanesabotage på strækningen Laven-Svejbæk.

27. april: Jernbanesabotage på strækningen Laven-Svejbæk.

1. maj: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

4. maj: Jernbanesabotage på strækningen Silkeborg-Svejbæk.

Somme tider vovede sabotørerne sig tilbage efter sprængningen for at fotografere. Her sprængte jernbaneskiner i Nordskoven. (*10)

Den 16. november 1944 trængte otte revolverbevæbnede mænd ind på Silkeborg folkeregister og holdt personalet op. I løbet af få minutter blev ni sække fyldt med de 50.000 folkeregisterkort, og mændene forsvandt i en bil, der holdt uden for rådhuset. Folkeregisterkortene blev kørt til Sejs, hvor de blev opbevaret af Hans Krarup Andreasen på loftet i den tidligere omtalte hytte tæt på Sindbjerg. Da Hans døde blev det for farligt at opbevare Folkeregisteret i den hytte, hvor der også blev skjult våben og frihedskæmpere, som var eftersøgt af Gestapo. Derfor gravede kammeraterne den 22.

februar 1945 det hele ned i Sindbjerg Mose efter at havde søgt at emballere kasserne med kartotekskort vandtæt, så de kunne bruges igen efter befrielsen.

Det lykkedes dog ikke alt for godt, fremgår det af Silkeborg Avis i en artikel den 15. maj 1945 efter avisens journalist har været til stede ved opgravningen fra mosen. Kortene var dyngvåde, men den maskinskrevne tekst letlæselig. Mange af kortene måtte dog skrives om. Fjernelsen af folkeregisteret havde til hensigt at besværliggøre tyskerne arbejde med at efterspore gerningsmændene til sabotager og attentater og var naturligvis ikke vendt mod de danske myndigheder. (*2 og 17)

Falck i færd med at grave folkeregisterkort op fra Sindbjerg Mose.

De to frihedskæmpere, Hans Karup Andreasen og Svend Ulrik Pedersen, var af tyskerne blevet begravet på Ålborg Flyvestation. Efter befrielsen blev deres lig ført til Silkeborg. Kisterne med de to modstandsfolk var svøbt i Dannebrog, da de den 12. juni 1945 blev kørt gennem Alderslyst og Silkeborg til en fyldt Silkeborg Kirke. De blev begravet ved siden af hinanden på Vestre Kirkegård i Silkeborg. 3 måneder senere rejste medlemmer af sabotagegruppe Øst en sten for dem begge mellem de to gravsten. Deres gravsted kan stadig findes på kirkegården. Få dage senere – en lørdag i september – blev mindestenen for Hans i Nordskoven indviet af en hundredtallig skare bestående af arbejdskammerater, venner og slægtninge.

Et dræbende skud på Ny Hattenæs

Som det fremgår, var det farligt at være frihedskæmper. Derfor fandt modstandsbevægelsen det som tidligere nævnt nødvendigt at dræbe (likvidere) landsmænd, der videregav oplysninger om frihedskæmpere til tyskerne.

Teglværksformand Gunnar Siim havde været i Tyskland, hvor han fik en militær uddannelse og siden kæmpede som soldat ved Østfronten mod russerne. Gunnar Siim var efter sigende dybt betaget af nazismen. Da han var tilbage i Silkeborg, samarbejdede han med tyskerne og boede i efteråret 1944 på Hotel Ny Hattenæs, hvor han ofte tilbragte aftenen sammen med tyske officerer. Han manglede aldrig penge, og det blev fortalt, at han kunne bruge 6-700 kr. på én aften, hvilket svarer til ca. 13.000 kr. i dag. Da modstandsfolkene nåede til den konklusion, at han havde stukket

landsmænd til de tyske venner, blev det besluttet, at han skulle likvideres. Opgaven blev tildelt Svend Ulrik Pedersen og Ejnar Sørensen (med dæknævnet ”Leif”) fra Århus, der var leder af L-gruppe syd, som omfattede den sydlige halvdel af Jylland.

Den 29. august 1944 cyklede de fra huset på Sindbjerg Mosevej til Ny Hattenæs. Det var aftalt, at Svend Ulrik skulle være med, da han kendte området og kunne blive som bevæbnet vagt udenfor bygningen, mens Ejnar skulle foretage drabet, da han ikke var kendt i området, og derfor ikke ville blive genkendt indenfor.

Gennem et vindue blev Siim udpeget af Svend Ulrik. Det var en varm sommeraften, og Siim sad i selskab med fem tyske officerer og en civil person. Det gik livligt til. Svend Ulrik forblev som aftalt udenfor bygningen med cyklerne klar. Ejnar satte sig ved Siims nabobord, så han havde ryggen til ham. Ejner fik senere mærkeligt nok at vide, at Siim samme morgen havde fået et trusselsbrev. Han havde fortalt tjeneren om det og sagt, at han nok døde den dag, så han kunne lige så godt med det samme afbestille sit værelse.

Restauranten var fyldt med folk, der dansede, så Ejner turde ikke begynde at skyde af frygt for at ramme andre. Og hvad værre var: hans plads var langt borte fra døren. Når han skulle ud, skulle det jo gå hurtig, men han måtte gennem hele salen. Og rundt om ved de andre borde sad mange tyske officerer. Der var intet at gøre end at vente. Det tog lang tid. Ejner overvejede at få orkestret til at spille ”Mordets melodi”, som var meget populær på den tid, men han nøjedes med at bestille en pilsner, som han sad og nippede til hele aftenen. Han havde betalt tjeneren med det samme for ikke at snyde ham ved et hastigt tilbagetog.

Klokken blev henad lukketid, og efterhånden tyndede det ud i salen. Siim sad fortsat og snakkede med sine tyske venner, og stemningen var høj. Der havde ikke været mangel på drikkevarer.

- Nu skal det være, tænkte Ejner. Han rejste sig og skød på ganske nær afstand to skud i nakken på Siim. Og så afsted. ”- Jeg hørte to skud,” fortalte han siden, ”så lød det klap-klap-klap af mine fodtrin hen mod døren. Jeg synes det var en hel kilometer at løbe”.

Fra Ny Hattenæs 1944

Da han kom ud, stod han og spejdede efter Svend Ulrik. Men han var ikke at se. Ventetiden havde været lang, så stakkels Svend Ulrik var blevet nervøs og havde fået mavepine. Nu sad han inde bag et træ med bukserne om hælene! Men han fik fart på og kom forfjamsket løbende frem. Men hvor var cyklerne? Han løb forvirret rundt og ledte. Men der var ikke tid til meget søgen. Ejner fandt sin egen cykel, fik Svend op på stangen og jog af sted. Det sidste, de hørte var en tysker, som stak hovedet ud af døren og råbte. Men ingen vovede at forfølge dem, og de kunne så cykle tilbage til det trygge skjul på Sindbjerg Mosevej. (*6)

Næste dag gik Svend Ulrich tilbage og hentede cyklen. Han fik at vide, at det ene skud havde såret en af de tyske officerer i armen. Da tjeneren kom farende hen til bordet, pegede den sårede på Siim, som var sunket død om, og sagde: ”Det er ham, der skal betale”.

Anklagen mod Siim om stikkervirksomhed er – i lighed med øvrige sager om likvideringer under besættelsen – ikke blevet efterforsket efter krigen.

Likvideringen inspirerede forfatteren Tage Skou-Hansen til at skrive romanen ”Dagstjernen” (1962).

Der findes et fotografi af den dræbte Gunnar Siim, hvor han ligger ind over bordet på Ny Hattenæs. Det blev i 2001 gengivet på forsiden af Peter Øvig Knudsens bog ”Efter drabet” og senere brugt af Danmarks Radio i et dokumentarprogram. Det fik et barnebarn til den dræbte til at starte en retssag mod forlaget Gyldendal og Danmarks Radio med krav om erstatning samt at restoplaget skulle trækkes tilbage og visning af dokumentarprogrammet stoppes. Både Gyldendal og Danmarks Radio blev frikendt.

Efter krigen: man talte ikke om, hvad der var sket

Det var en stor psykisk belastning at være med i modstandsbevægelsen. Man satte livet på spil, deltog i farlige aktioner, og nogle af ens kammerater eller familiemedlemmer blev dræbt.

Der var også eftervirkninger af begivenhederne efter krigen, hvor der bl.a. blev debat om – og kritik af - stikkerlikvideringerne. Det tog hårdt på Ejnar Sørensen, der havde deltaget i flere stikkerlikvideringer og affyret det dræbende skud på Ny Hattenæs. Han endte med at tage sit eget liv.

Og mange af dem, der helt modigt havde sat livet på spil i kamp for fædrelandet, reagerede på samme måde som Julie Carlsen: de talte slet ikke om, hvad der var sket. Det samme gjaldt deres efterkommere.

Hans Krarup Andreasens datter, Bente Rytter (senere mangeårig formand for Sejs-Svejbæk Lokalhistoriske Forening), har fortalt om det til forfatteren Peter Øvig Knudsen: ”Jeg er egentlig stolt af, at min far reagerede med at gå til modstand med det samme. Men jeg har ikke talt med ret mange om min far. Mange af os modstandsbørn har rendt rundt med en form for skyldfølelse over at være barn af en de måske kun ti tusind, som var med i modstandsbevægelsen. For alle dem, som ikke var med, skubbede det fra sig, og ville ikke rigtig høre om det. Efter krigen var det som om man levede i to verdener – én under kigen og én efter. De fleste ville helst glemme den første: Nu var der fred og fordragelighed, og så kunne man ikke rigtig have med folk at gøre, som havde sprængt huse og jernbaner i luften og dræbt mennesker”. (*5)

Hans Krarup Andreassen sammen med sin ældste datter, Bente (Rytter) foran huset på Sindbjerg Mosevej (sommeren 1940).

I huset på Sindbjerg Mosevej blev der aldrig talt om, hvad der var sket under krigen, fortæller Bentes kusine, Mona Bæk Laursen: ”Det var ikke noget, vi snakkede om, når familien var på besøg hos mormor og morfar. Heller ikke når de havde de tidligere modstandsfolk på besøg samtidig med familien. På et tidspunkt, når kaffen var drukket, blev vores familie sendt hjem. De havde noget sammen, som vi ikke skulle være en del af. Det ville måske have været godt for dem at få talt ud om begivenhederne. De bar forståeligt nok på et traume, som de aldrig fik bearbejdet. I dag ville man have tilbudt psykologisk bistand.”

Tyske soldaters skydeøvelser

De tyske soldater havde en skydebane i Nordskoven, og på heden ved Sindbjerg og Stoubjerg var der øvelsesområde, hvor soldaterne trænede gevær- og pistolskydning. De skød fra banen mod nord, hvor Sindbjerg og Stoubjerg fungerede som kuglefang. Der kan stadig findes rester af skyttehuller på heden.

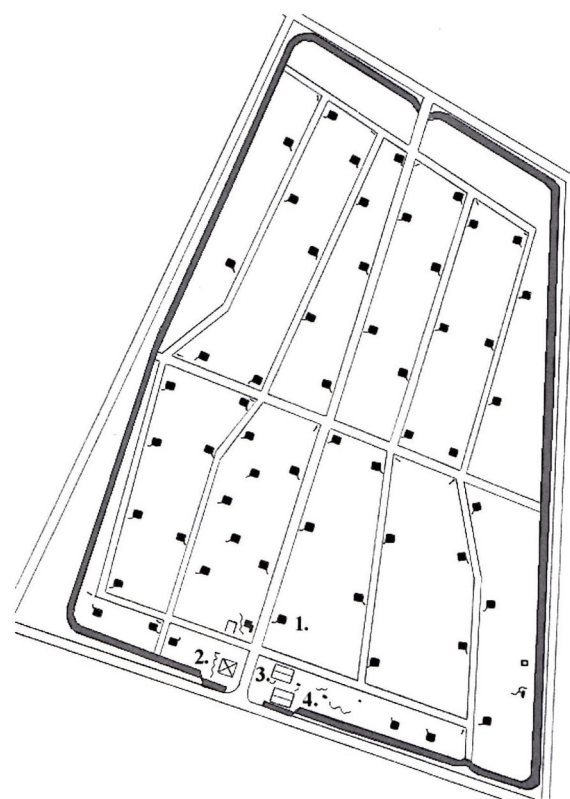
Det store ammunitionsdepot i Svejbæk

I 1943 fik Peter Møller Jensen på Kirsebærgården en henvendelse fra den tyske hær, der ønskede at leje skovområdet mellem Julsøvej og Svejbæk Søvej omfattende bl.a. den nuværende kirke og kirkegård, boldbanerne og den resterende skov. Det var Peter Møller Jensen ikke interesseret i, men han kunne ikke forhindre det. Da de ikke kunne blive enige om lejebetingelserne, indgik Skanderborg Amt aftalen med tyskerne om leje af skoven til en halvårlig leje af 882,50 kr.

En af tyskernes bygninger i Svejbæk med camouflagenet

Hele skovområdet skulle bruges som ammunitionsdepot. Af danske entreprenører blev der anlagt veje rundt i området, og der blev opført mandskabsbarakker samt kantine-, køkken- og sanitetsbygning. Over bygningerne blev der ophængt camouflagenet, så de var vanskeligere at se fra luften. Mange træer blev fældet og skovbunden ryddet for løst materiale for at reducere brandfaren. Til sikring af området blev der etableret et 3-dobbelt pigtrådshegn i hele skovens omkreds.

Kort over ammunitionsdepotet i Svejlbæk.

1: Ammunitionsdepoter.

2: Forvaltning.

3: Mandskab.

4: Toilet/bad.

Området omfattede (i forhold til nutiden): Kirken og kirkegården, kunststof-fodboldbanerne, området ved Georg Krügersvej og Kirsebærgårdens resterende skov.

I foråret 1944 stoppede et godstog overfor indhegningen, og tyske soldater lossede i løbet af nogle timer flere tusind artillerigranater over på en lastvogn og kørte dem ind på området. Granaterne blev inde i skoven stablet op ligesom brændestabler, og derefter blev der lagt tagpap over for at beskytte mod vejret. Danske arbejdere gik i gang med at grave adskillige 2 meter dybe huller på 5 x 5 meter. Over dem blev der af træ bygget vægge og tag, som blev dækket af tagpap. Herefter blev det hele dækket af jord. Forinden blev der nedlagt en kraftig sprængladning i midten af de i alt 57 "bunkere", så man i nødstilfælde havde mulighed for at springe det hele i luften. I disse "bunkere" blev der nu oplagret flere hundrede tons ammunition af forskellig art.

Mellem den 6. og 31. december 1944 blev der – for at sikre depotet bedre mod indbrud og sabotage – nedlagt i alt 5973 stk. fodfolksminer i et 2 m. bredt bælte omkring hele ammunitionsdepotet. Siden kom der flere miner til, så det samlede antal blev på 9.500. Det tyske mandskab var på 33 mand inklusive officerer. De bevogtede området. Bag det inderste hegn var der en telefonlinje, så de vagter, der runderede hele døgnet, kunne tilkalde hjælp om nødvendigt. Et par af tyskernes hunde kom ind mellem hegnene og blev minesprængt. Der blev også gravet maskingeværstillinger rundt om skoven, bl.a. ud mod Julsø.

Her er en oversigt over ammunitionen fra 1945 (*7):

Ammunitionsliste.

7,92 mm.	Patr. S.m.E. – Riffelpatron med jernkerne ¹⁾ .	1.928.700 Stk.
7,92 mm.	Patr. S.m.K. L'spur. - Riffelpatron med stålkerne og lysspor ¹⁾ .	228.800 Stk.
7,65 mm.	Pist.Patr. - Pistolpatron.	29.000 Stk.
9 mm.	Pist. Patr. 08.- Pistolpatron model 08.	1.100.000 Stk.
	Gew. Spr.Gr. 30. – Geværgranat model 30.	270 Stk.
	Gr.Gew.Pz.Gr. 40. – Stor panserbrydende geværgranat model 40.	250 Stk.
	W.K. 361 L.P. – Signalpistolgranat 361.	10.560 Stk.
2,8 cm.	Pzgr.Patr. 41. - Panserbrydende patron model 41.	444 Stk.
4,7 cm.	Pzgr.Patr. 178(f). - Panserbrydende granat til fransk panser-værnskanon - Canon de 47 antichar SA mle 1937/39, tysk kode 178.	240 Stk.
8 cm.	Wgr. 34. - Mortergranat for 8 cm. morter model 34.	139 Stk.
8,1 cm.	Wgr.(d) M 1931. - Mortergranat for dansk 8,1 cm. morter model 1931.	3.500 Stk.
5 cm.	Pzgr.Patr. 39 Kw. K. 39 L/60. - Panserbrydende granat model 39 for kampvognskanon 39 L/60	808 Stk.
7,5 cm.	Gr.Patr. 38 H1/B Kw. K. L/24. – Granat model 38, hulladning/ panserbrydende, med brandrør i bunden for kampvognskanon L/24.	1.003 Stk.
7,5 cm.	Nb.Gr.Patr. Kw. K L/24. - Røggranat for kampvognskanon L.24.	302 Stk.
7,5 cm.	Spgr. Patr. 34 Kw.K 40. - Brisantgranat model 34 for kampvogns-kanon model 40.	249 Stk.
7,5 cm.	Pz. Gr. Patr. 39 PAK 40. - Panserbrydende granat model 39 for panserværnskanon model 40.	97 Stk.
2 cm.	Brenn. Spgr. Patr. L. Spur. – Brand/ brisantpatron med lysspor.	37.500 Stk.
10 cm.	Gr. 39 rot. – Granat 39 rød malet.	294 Stk.
12,2 cm.	Sprgr. 390 (r). – Brisantgranat for russisk kanon M31/37, tysk kode 390.	2.592 Stk.
12,2 cm.	Sprgr. 396 (r). - Brisantgranat for russisk kanon M38, tysk kode 396.	192 Stk.
15 cm.	K. Gr. 18 A.Z.(15 cm K.39). – Kanongranat 18 med anslagstænder til kanon model 39.	1.940 Stk.
15 cm.	K. Gr. 18 D.Z.(15 cm K.39). – Kanongranat 18 med anslagstænder og selvdestruktionstænder til kanon model 39.	82 Stk.
15 cm.	Gr. 19 rot Be (15 cm K.39). – Granat 19, rød malet til betongenembrydning (forsvarsværker/ bygninger) til kanon model 39.	260 Stk.
15 cm.	Pzgr. 44 Hb (15 cm K.39). –Panserbrydende antiskibsgranat ²⁾ .	50 Stk.
15,2 cm.	Sprgr. 433 (r). - Brisantgranat for russisk kanon M37, tysk kode 433.	1.695 Stk.
15 cm.	Gr. 36 A.Z. (s.F.H.18). – Granat 36 med anslagstænder til tung felthaubits model 18.	252 Stk.
15 cm.	Igr. Br. (s.I.G.33). – Brand/ kardæsk granat til tung infanterikanon model 33.	40 Stk.
	Nebelkerze 42 Lg. – Røgdåse 42 lang.	1.250 Stk.
	Nebelkerze 39. – Røgdåse model 39.	1.332 Stk.
	Nebeleihandgranaten 42. – Æg røghåndgranat model 42.	1.620 Stk.
	Sprengkapselzünder 7,5 sec. – Detonator med 7,5 sekunder forsinkelse.	1.090 Stk.
	Brennzünder f. Hafthohlladung – Detonator til 3 kg. magnetisk antitank ladning.	19.979 Stk.
12 cm.	Wgr. (r). - Mortergranat for 12 cm. russisk morter.	100 Stk.

¹⁾ Projektilet var ikke panserbrydende, men det kan let gennemtrænge en bil/lastbil.

²⁾ Hb: Haubengranatenzünder. Granaten havde et "skjult" brandrør under en ballistisk kappe.

Carl Strunge Jensen har fortalt, at når tyskerne gik forbi på vejen ovenfor daværende Kirsebærgården, råbte Carl og de to brødre af og til ”tysker-svin” efter dem, hvorefter de skyndte sig ind i huset og låste døren. Carl Strunge husker også fra besættelsens ophør, at tyske officerer kom ind i gården og meddelte, at der skulle foregå en sprængning. Han blev beordret til at lægge sig fladt ned på gårdspladsen. Derefter lød der et kæmpe brag. Heldigvis var det ikke sprængladningerne i de 57 ammunitionsdepoter, der blev detoneret, for så havde der næppe været meget af Svejlbæk tilbage. Huller fra ammunitionsdepoterne og rester af fundamenter til barakker, kumme til støvlevask og toiletter kan stadig ses i den resterende skov.

Rester fra tysk bygning i Kirsebærgårdens skov (2021).

Hullet hvor der har været tysk ammunitionsdepot kan stadig ses i Kirsebærgårdens Skov (2021).

Der forestod et kæmpe oprydningsarbejde, da besættelsen var slut den 5. maj 1945. Fra den 19. maj til 8. juni blev minefeltet ryddet af tyske soldater. Inden der nåede at ske en ulykke, opdagede tyskerne tilfældigt, at der faktisk lå 58 fodfolksminer mere i et af minefelterne, end det fremgik af den ellers nøjagtige tyske mineplan, som fandtes over området. Efter oprydningen gennemtravede 6 tyske pionerer sammen med to danske kontrollanter minefeltet, både for at sikre mod at optagningen var udført korrekt, samt for fysisk at dokumentere, at de anså feltet for rensat, og dermed ufarligt. Carl Strunge Jensen har fortalt, at man også lukkede hestene ind i området for at forvise sig om, at alle miner var fjernet.

Tyske soldater i gang med minerydningen. 1945.

Den 23. maj overgav tyskerne depotet til frihedskæmperne, som skulle bevogte det til det var tømt for ammunition og våben. En del af granaterne var russisk krigsbytte. Der var i alt 700 tons ammunition, og granaterne var i kaliber 20-150 mm. Ammunitionen blev læsset på jernbanevogne ved Svejbæk Station. Den fyldte i alt 51 vogne.

Skoven blev indhegnet, og først efter nogle år turde man igen begynde at færdes i den.

Et Wiener-barn kom på besøg

Efter 1. verdenskrig kom mange børn fra Wien til Danmark i årene 1919-25, fordi der var stor nød i Østrig. Folk sultede, og forældrene kunne ikke forsørge børnene. Under opholdet i Danmark fik børnene god mad og pleje hos de danske værter.

Laurits Jørgensen, der arbejdede på Træskofabrikken, og hans hustru Margrethe havde også et wienerbarn. Hun hed Lutzi og boede hos dem et helt år, gik i Sejs Skole og lærte dansk. Mange opretholdt kontakten. Det gjorde Laurits og Margrethe også, men det var ikke så nemt under krigen.

En dag stod der pludselig en tysk soldat udenfor deres dør ved huset på Rytterholtsvej 13. Han gjorde tjeneste ved depotet i Kirsebærgårdens skov og havde fået til opgave at finde Laurits og Margrethe. Han kunne så give dem den besked, at deres Wienerbarn, der nu boede i en by nord for Frankfurt i Tyskland, selv havde fået barn. Det lykkedes Laurits og Margrethe at få samlet, hvad de kunne finde af børnetøj og sendt en pakke til hende. Wienerbarnet fik syv børn. Familien Jørgensen besøgte hende flere gange i Tyskland og fastholdt kontakten op gennem 1950'erne. (*16)

Minefabrikation på Sejs Søvej

Træhylstrene til landminerne i Kirsebærgårdens skov blev fabrikeret i baghuset til Sejs Søvej 71, der officielt var en legetøjsfabrik. I forhuset ud mod Sejs Søvej ("Falkehytten") indkvarterede tyskerne sig i den ene ende af huset. I den anden boede Else og Laurits Nielsen. De følte sig ikke

særlig trykke i boligen. Derfor havde Else pakket en kuffert, som stod klar ved døren, hvis det med kort varsel blev nødvendigt at flytte. De danske arbejdere modtog en høflig, men bestemt henstilling fra modstandsbevægelsen om at holde sig hjemme: Lederen fik et brev med en vedlagt kugle. Han forstod vinket og forsvandt. (*13) Huset blev på et senere tidspunkt brugt af modstandsfolkene. Her lavede de sprængblyanter til jernbanesabotage. (*1)

Falkehytten

Svejbæk Station under bevogtning

Hans Jensen Hamborg var ansat på Svejbæk Station som trafikassistent. I slutningen af krigen, hvor der var ammunitionslager i Kirsebærgårdens skov, kørte der mange tog med ammunition og tropper, og de gjorde ofte holdt i Svejbæk. Det medførte, at der kom to tyske jernbanefolk som gik på vagterne sammen med trafikassistenten og stationsmesteren.

Den ene var danskvenlig, han blev sendt til østfronten. Den anden var meget tyskvenlig. En dag sagde han til Hans Hamborg: ”Nu skal du ikke finde på noget, for så skyder jeg!” Hertil svarede Hans: ”Din pistol er vel ikke engang ladet?” ”Nå, det tror du ikke,” sagde han. Herefter gik han ud i pakhuset, der var bygget sammen med kontoret, og skød op gennem taget, så der blev et hul i en tagsten af skifer. (*1)

Den tyske soldat på Borre Ø

Engang lykkedes det en ung tysk soldat at flygte fra en troppetransport, der var standset i Svejbæk, har Else Hamborg fortalt: ”Han kom på en eller anden måde over på Borre Ø i Borre Sø, hvor en dreng fra Sejs, Dan Søgaard, kom i forbindelse med ham. Han hjalp soldaten med forskelligt, mad f.eks. En dag kom Dan til min far, der kunne lidt af alt, for eksempel forsåle sko, med et par slidte støvler og noget sålelæder og spurgte, om han ville og kunne reparere dem. Det blev repareret og afleveret på Borre Ø. Den unge tysker ville gerne betale for det, men havde ikke penge til det. I stedet for fik min far en meget stor undertrøje af celluld. Da jeg i 1946 ventede mit første barn, fik jeg undertrøjen, som jeg syede to natdragter med fødder af. Det var ikke meget, man kunne få af udstyr dengang. Gamle lagner blev til bleer, og sengetæpper hækede i smukke mønstre blev trævlet op til bukser og trøjer”.

Marinesoldater holdt øvelser på Julsø

Den 5. januar 1945 ankom ”Marine Einsatz Kommando MEK 463” til Hotel Ludvigslust. 125 tyske marinesoldater blev indkvarteret i det, de kaldte ”Heim Ludvigslust”. Andre rykkede samtidig ind i

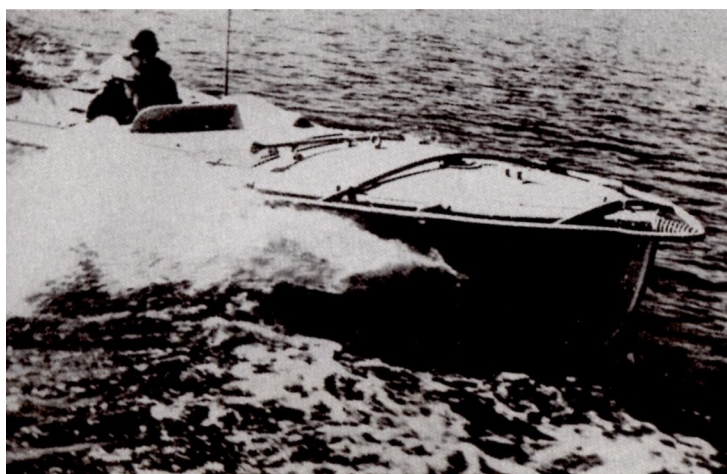
fire nærliggende sommerhuse, Svejbæk Færgesgård på den anden side af snævringen og Aalekroen. I sidstnævnte blev der indrettet radiostation. Ludvigslust blev bevogtet af tyske soldater og omgivet af et ståltrådshegn med bomme over Julsøvej.

Hotel Ludvigslust (til højre: bygning med hotel-værelser).

Den tyske enheds opgave skal ses i sammenhæng med tyskernes forberedelser til imødegåelse af en engelsk/amerikansk invasion i Jylland. Så sent som den 20.-21. januar 1945 blev der på Sønderport i Silkeborg afholdt et såkaldt krigs-spil, hvor ledende tyske officerer forberedte, hvordan man kunne imødegå en allieret invasion både til søs og på landjorden.

MEK's våben var både af typen "Linse" med en længde på 5,75 m. Båden var forsynet med en kraftig motor og en kraftig sprængladning. Båden skulle med en fart af 35-40 knob (op til 75 km/t) sejles imod et angribende skib og detonere med 300 kg sprængstof. Styrmanden skulle i sidste øjeblik springe overbord og samles op i en følgebåd..

Båden Linsen (foto fra Bundes Archiv)

MEK 463 øvede dagligt disse angreb på Julsø ud for Ludvigslust helt indtil den 4. maj 1945 om aftenen. Marinerne forlod Svejbæk inden udgangen af maj måned 1945.

En del ammunition, mortergranater og fodfolksminer blev dumpet i Julsø. Da krigen var slut, kunne Falck fiske det op af søen. Den dag i dag kan der stadig findes tyske efterladenskaber på søbunden.

Vagn Lysdahl købte efter krigen en af de tyske både hos firmaet Purup i Skanderborg. Den sejlede i mange år rundt i søerne, og var omkring 1970 placeret på land – i svinget på Lyngvej. Mogens Christensen fra Sindbjerg Mosevej har foretaget en opmåling af båden og fortalt, at det af gode grunde var svært at skaffe reservedele.

Danmark befriet

Den 4. maj 1945 sad mange ved radioen og lyttede til den engelske radio, BBC, der sendte nyhedsudsendelse på dansk. Netop den aften kom det glade budskab fra BBC om, at de tyske tropper bl.a. i Danmark havde kapituleret (overgivet sig) fra næste morgen kl. 8. Den 5. maj blev flaget hejst hos alle i Sejs og Svejlbæk, der havde mulighed for det.

Silkeborg Avis (nu: Midtjyllands Avis) 5. maj med befrielses-budskabet.

Nye udfordringer

Da togforbindelsen mellem Silkeborg og Skanderborg var afbrudt i den sidste del af krigen, kørte der dagligt en postbil mellem de to byer. Bommene ved Ludvigslyst var normalt nede, men da postbilen skulle passere den 5. maj om eftermiddagen, var bommene oppe. Postvognen kørte derfor frem, men da den var nået et halvt hundrede meter, lød et skud, og et projektil gik gennem bildøren bagi, fortsatte gennem ryglænet i førersædet 1 cm fra postbuddets skulder, splintrede rattet delvis og fortsatte ud gennem forruden. De to postbude kom ud i en fart, og de tyske vagtposter løb til og gav sig til at visitere postbudene.

Det var ikke den eneste gang, tyskerne på Ludvigslyst gav problemer. Efter tyskerne havde kapituleret var de tyske marineinfanterister uden kommando interneret på Ludvigslyst. De opførte sig ikke særlig pænt, da de brød ind i folks huse og stjal både fødevarer og tøj. Mange var derfor

bange for dem. Der blev ligeledes meldt om skydning samt usømmelig optræden fra tyskerne side. Folk i Svejlbæk klagede derfor til englænderne og ledelsen af modstandsbevægelsen i Silkeborg.

Den engelske løjtnant Phipps mødtes herefter den 19. maj 1945 med den tyske kaptajn Neubert, der måtte acceptere en aftale om, at den danske modstandsbevægelse varetog englændernes interesse i området og som følge heraf skulle holde kontrol med det af tyskerne beboede område i Svejlbæk. Kaptajn Neubert blev pålagt ”at instruere sine folk om sømmelig og ordentlig optræden. Samtidig skal de tyske soldater gøres bekendt med, at de ikke må færdes på privat område.” Snart efter blev tyskerne fjernet fra Ludvigsløst. (*10 og *15)

En af dagene efter modstandsfolkernes ankomst til Svejlbæk, blev en patrulje kaldt til biskop Skat Hoffmeyers sommerhus på Julsøvnæget. Her havde der været indbrud, hvor der bl.a. var stjålet et sæt af biskoppens civile tøj. I stedet lå der en tysk uniform, så der var ikke megen tvivl om gerningsmandens nationalitet. Den tyske soldat blev dog ikke fundet. Han var formentlig taget tilbage til Tyskland i civil påklædning. (*15)

På Ny Hattenæs havde tyskerne samlet en stor flok - 200 mand – alle kategorier af den værste slags, bl.a. danskere, der arbejdede for det af tyskerne oprettede HIPO-korps, tyskere fra ingeniørenheden O.T. og betjente fra det tyske hemmelige politi, Gestapo. Modstandsbevægelsen forberedte en aktion til mindste detalje, da man frygtede de ikke ville overgive sig frivilligt.

Aktionen gik ud på, at bygningen og hele flokken simpelthen skulle sprænges i luften. Der var udarbejdet detaljerede tegninger og en indgående angrebsplan, så det hele kunne gå hurtigt og sikkert. Lederne var valgt, og man havde med stor omhu udtaget 40 mand til den store og vanskelige opgave. Heldigvis blev det ikke nødvendigt at bringe planen til udførelse. (*13)

Jens Toldstrup

Den 25. maj 1945 var Ny Hattenæs stedet for en højtidelighed for modstandsfolk, som havde deltaget i modtagelsen af våben, der blev kastet ned fra engelske og amerikanske flyvemaskiner. Jens Toldstrup, der i krigens sidste år var leder af arbejdet med våbenedkastninger i hele Jylland, holdt tale for de fremmødte. Han sagde dem tak for indsatsen og fortsatte: ”Ligegyldig hvordan vejret var og om tyskerne var ude – når særmeldingerne lød (over BBC) til jer, var I til tjeneste og løste den opgave, der blev stillet. Vi er stolte af jer, og vi føler med jer, når I nu synes, at der ligesom er ved at gå noget i stykker, fordi I om få dage må skilles efter med blod, sved og tårer at have skabt et kammeratskab under løsningen af den fælles opgave. Men ånden fra

nedkastningsgrupperne må leve videre. Bevar derfor den indbyrdes forbindelse, selv om I nu må skilles, og bevar frihedskampens ånd". (*15)

I den periode, hvor optagningen af minerne foregik i Kirsebærgårdens skov, begyndte der pludselig at dukke håndvåben og andre militære effekter op blandt ungdommen i Sejs og Svejbæk. Flere kreative sjæle havde fundet ud af, at det var muligt at kravle under pigtrådshegnet, nu da minefelterne delvist var ryddet. Når det var forceret, kunne man forholdsvis nemt undgå vagterne fra modstandsbevægelsen og frit gå ”på indkøb” blandt de opmagasinerede våben.

Et par af de mere driftige unge mennesker fandt hurtigt ud af, at effekterne kunne sælges for hård valuta (oftest i form af engelske cigaretter), til dem, som ikke selv havde mod på at kravle ind på depotområdet. Der gik selvfølgelig ikke lang tid, før denne indbringende handel blev opdaget af forældrene, og derefter tog det ikke politiet mange dage at få rullet det meste af foretaget op og få våbnene i sikker forvaring igen.

Da de tyske soldater, miner og våben endelig havde forladt Sejs og Svejbæk, var der andre, som rykkede ind.

I slutningen af krigen begyndte der at komme tyske flygtninge til Danmark – i alt 250.000. De flygtede fra de fremrykkende russiske tropper i Østpreussen (noget af det nuværende Polen og Rusland). De første flygtninge kom til Silkeborg med tog sydfra den 15. marts 1945. 2.650 flygtningen blev indkvarteret i Silkeborg og omegn, bl.a. på Ny Hattenæs og Ludvigsløst. (*7)

Ludvigsløst på Danmarkskortet med oversigt over de mange flygtningelejre i Danmark.

Tyske flygtningebørn på Ludvigslust

På Ludvigslust tog 283 flygtninge ophold, og stedet blev bevogtet. I første omgang af frihedskæmpere, og senere af værnepligtige fra det civile beredskab – de såkaldte CB'ere. Lejrleder var den kun 25-årige Bent Christensen. Flygtningene skulle have både indkvartering og mad. De fleste flygtninge var gamle mennesker, kvinder og børn, og en del døde. Det fremgår bl.a. af et brev af 12. maj 1945 fra Flygtningeforsorgen til Elværket i Bjerringbro: ”Til forarbejdning af senge og ligkister til Flygtningeforsorgen udbedes den nødvendige elektriske strøm leveret til snedker Tolstrup Rasmussen i Svejbæk”.

Tolstrup Rasmussens hus i Svejbæk (Lilleøvnaget).

Flygtningene måtte ikke forlade indkvarteringsstedet. Men det skete dog af og til. Erik og Ane Kirstine Jørgensen opførte i 1946 huset på Aløvej 8. Her hjalp polske flygtninge med udgravning til soklen. Deres eneste ”betaling” var et måltid mad.

Lejren på Ludvigsløst blev nedlagt i juni 1946, hvor flygtningene blev overført til samlelejren i Grove.

Da flygtningene havde forladt Ny Hattenæs og Ludvigsløst, lå begge hoteller tilbage i en miserabel forfatning. Og rationeringen af varer fortsatte mange år efter krigen, selv for varer som smør, der jo blev produceret i Danmark. Meget af det skulle eksporteres for at sikre Danmark valuta-indtægter.

Men endelig var freden kommet – også til Sejs og Svejlbæk. Forandringen af området til det, vi kender i dag, kunne så småt begynde.

Kilder:

I denne artikel har jeg ud fra forskellige kilder søgt at samle flest mulige oplysninger om Sejs-Svejlbæk under besættelsen. Der er taget udgangspunkt både i enkeltstående beretninger og bøger. En væsentlig kilde er J.C. Strunge Jensens bog "Sejs og Svejlbæk i tiden 1900 til 1953", der som den eneste indeholder en sammenhængende fortælling om Sejs-Svejlbæk under besættelsen.

Hvor der er tale om direkte citat eller hvor jeg af anden grund har fundet det hensigtsmæssigt at kunne finde tilbage til kilden, er den angivet med et nummer og et *, der henviser til nedenstående.

- 1): Else Hamborgs erindringer (Find link her på hjemmesiden under "Historiske fortællinger → "bøger samt fortællinger fra gammel hjemmeside").
- 2): J.C. Strunge Jensen: Sejs og Svejlbæk i tiden 1900 til 1953 (forlaget Ådalen).
- 3): <https://ryeflyveplads.dk/>
- 4): Bente Rytter: Frihedskæmper Hans Krarup Andreasen (Se under "historiske fortællinger" her på hjemmesiden).
- 5): Peter Øvig Knudsen: Efter drabet.
- 6): Poul Borchsenius: Bogen om Leif.
- 7): Dan Mouritzen: Gefechtstand Silkeborg Bad.
- 8): Grete Barber: Det drejer sig om Sejs, Hattenæs og Silkeborg.
- 9): Nationalmuseet: Frihedsmuseets modstandsdatabase: <https://modstand.natmus.dk/>
- 10): H. Illum Petersen: Linå Sogns historie.
- 11): Danskere i tysk tjeneste: <http://ditt.almanet.dk/likviderede.html>
- 12) Ebbe Munch og Børge Outze: Danmarks Frihedskamp.
- 13): Derfor måtte vi sejre. Red.: Th. Jessen.
- 14): Fra fattighuse til velfærdsvillaer. Sejs-Svejlbæk 1945-2021. Red.: Stig Andersen.
- 15): Lars Peter Sørensen: Distrikt 14.
- 16): Finn Okholm Jørgensen.
- 17): Jan Horskjær: Silkeborg 1940-1945 – besat og befriet.
- 18): Vores Resenbro 2. Red.: Karl Aage Baarstrøm.